

Ryc. 1. Początki eksploracji lichenologicznych. Lata 60. XX wieku (fot. J. Nowak).

Fig. 1. Beginnings of lichenological explorations, 1960s. (phot. J. Nowak).

Badała wysokie góry, obszary polarne w okolicach obydwu biegunów Ziemi, a prace na temat porostów tych regionów opisujące wiele nowych gatunków, przyniosły jej międzynarodową sławę.

ROCZNICE, JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

WŚRÓD POLARNYCH ŁODÓW I TATRZAŃSKICH TURNI – ŻYCIORYS NAUKOWY LICHENOLOGA PROF. DR HAB. MARII OLECH¹

Amid pack ice and Tatra peaks
– scientific biography of lichenologist
Prof. dr hab. Maria Olech

Pragnienie poznawania dalekich ładów, odkrywania nowych organizmów, towarzyszyło uczonemu od dawna i było potężnym czynnikiem rozwoju biologii. Pani profesor Maria Olech zrealizowała swoje młodsze pasje.

BIOGRAFIA – NAJWAŻNIEJSZE FAKTY

Maria Olech urodziła się w Nowym Sączu, u stóp Beskidu Sądeckiego. Otrzymała na chrzcie imię Maria, ale w środowisku botaników używa do dzisiaj drugiego imienia Agnieszka, a wśród alpinistów i polarników – pseudonimu Agata. Jej matka Maria z Maciuszków, która zajmowała się domem i wychowywaniem czworga dzieci, posiadała chlubną przeszłość konspiracyjną, w czasie okupacji działała pod pseudonimem „Czarnula”, a po wojnie z zaangażowaniem pracowała społecznie. Ojciec Ludwik Olech, absolwent studiów rolniczych, przekazał córce zainteresowanie przyrodą i pasję turystyczną – od dzieciństwa jeździła z nim na wycieczki, najpierw w pobliże w Beskidy, później dalej – w Tatry. W latach 1947–1954 przyszła pani profesor uczęszczała do szkoły podstawowej w Nowym Sączu. W średniej szkole, w II Liceum Ogólnokształcącym (1954–1958) w rodzinnym mieście miała bardzo dobrą nauczycielkę biologii, Ewę Berger (zwaną przez młodzież Meduzą), która zachęciła ją do nauki tego przedmiotu. W latach 1958–1963 Maria Olech studiowała biologię na

¹ Tekst referatu wygłoszonego przez prof. Alicję Zemanek w czasie uroczystej sesji naukowej pt. „Dokonywania embriologa, lichenologa i fitogeografia w nauce” w auli Collegium Novum UJ, w dniu 27 czerwca 2011 roku, patrz *Wiadomości Botaniczne* 55(3–4): 90–95 (2011).

Ryc. 2. Promocja doktorska, Collegium Novum UJ, 1969 (ze zbiorów M. Olech).

Fig. 2. Doctoral promotion, Collegium Novum, Jagiellonian University, 1969 (from the collection of M. Olech).

Uniwersytecie Jagiellońskim, któremu pozostała wierna do dzisiejszego dnia. W czasie studiów (Ryc. 1) zainteresowała się roślinami i zdecydowała, że będzie pisać pracę magisterską w Instytucie Botanicznym, w ówczesnej Katedrze Systematyki i Geografii Roślin. Botanikę wykładali wówczas jedni z czołowych przyrodników w tej części Europy, tworzący tzw. krakowską szkołę geobotaniczną. Żył jeszcze długoletni mistrz tej szkoły prof. Władysław Szafer (1886–1970), który już nie wykładał, ale jego idee ochrony przyrody były bardzo żywe w środowisku. Dużą popularnością wśród studentów cieszyły się wycieczki florystyczne prof. Bogumiła Pawłowskiego (1898–1971), systematyka i fitosocjologa, jednego z najlepszych znawców flory europejskich gór, wielkiego miłośnika Tatr. Zajęcia botaniczne prowadził również prof. Jan Kornaś (1923–1994), fitogeograf, fitosocjolog i taksonom, w późniejszych latach badacz afrykańskich paprotników, uczony ogromnej wiedzy, bardzo wymagający od siebie i pracowników. Od początku studiów Maria Olech miała nietypowe zainteresowania, pasjonowały ją bowiem rośliny

niższe – mchy i porosty. Żaden z botaników pracujących wówczas w Instytucie nie zajmował się porostami. Opiekunem jej pracy magisterskiej został prof. Bronisław Szafran (1897–1968), badacz mszaków, autor klasycznych opracowań dotyczących mchów Polski, człowiek niezwyklej skromności i życzliwości dla ludzi. W 1963 roku M. Olech obroniła pracę magisterską pt. „Zbiorowiska porostów naziemnych w Dolinie Kobylańskiej”. Badania nad porostami były przez długi czas zaniedbane w Polsce, również i w środowisku krakowskim. Dopiero w drugiej połowie XX wieku zwiększyło się zainteresowanie tą grupą organizmów, kiedy okazało się, że bardzo silnie reagują na zanieczyszczenia i mogą być indykatorami skażeń powietrza. W poznawaniu porostów przysłała pani profesor była początkowo samoukiem, później pomagał jej dr Janusz Nowak (1930–2004), doktor Uniwersytetu Jagiellońskiego, później profesor Instytutu Botaniki im. W. Szafera Polskiej Akademii Nauk. Janusz Nowak należał wtedy do najlepszych znawców porostów w naszym kraju, był współautorem pierwszego polskiego

klucza do ich oznaczania. W latach 1964–1968 Maria Olech była słuchaczem studiów doktorskich w Instytucie Botanicznym UJ. W 1969 roku obroniła pracę doktorską pt. „Stosunki lichenologiczne Beskidu Sądeckiego” (Ryc. 2) wyróżnioną nagrodą Ministra. Promotorem pracy był pierwotnie prof. B. Szafran, ale zmarł na rok przed obroną, dlatego promotorstwo przejął prof. J. Kornaś. W 1968 roku M. Olech rozpoczęła pracę na stanowisku starszego asystenta, trzy lata później (1971) została adiunktem Zakładu Taksonomii Roślin i Fitogeografii Instytutu Botaniki UJ. Była pierwszym profesjonalnym lichenologiem zatrudnionym na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Dużo wcześniej, bo już w czasie studiów, zaczęła rozwijać swoją drugą oprócz nauki pasję – poznawanie i eksplorowanie gór. Przyjęta w poczet członków Klubu Wysokogórskiego, zrobiła wiele dróg wspinaczkowych, najpierw w Tatrach, później w Alpach i innych górach. Uczestniczyła też w eksploracjach jaskiń w Polsce i na Ukrainie (Ryc. 3). Zdolność do pokonywania trudnych górskich tras miała się okazać nie tylko szkołą charakteru i wytrzymałości, ale również umiejętnością bardzo przydatną przy opracowywaniu rozprawy habilitacyjnej. Praca ta dotyczyła bowiem porostów wysokogórskich i zatytułowana była „Zbiorowiska porostów w wysokogórskich murawach nawapiennych w Tatrach Zachodnich” (1985). Zawierała ona wnikliwe opisy zbiorowisk piętra subalpejskiego i alpejskiego, złożonych w dużej mierze z porostów. Zanalizowała je zmodyfikowaną metodą fitosocjologiczną Braun-Blanqueta (była to jedna z pierwszych tego typu prac w górach systemu alpejskiego). W 1985 roku Maria Olech po pomyślnym kolokwium uzyskała habilitację, a w 1986 roku została docentem Uniwersytetu Jagiellońskiego. Była już wtedy cenionym badaczem porostów gór i można było przypuszczać, że dalej rozwijać się będzie głównie w tym kierunku.

W roku 1982 nastąpiło wydarzenie, które zmieniło jej perspektywy badawcze, a w konsekwencji i całe życie. Profesor Instytutu Geografii UJ Zdzisław Czeppe (1917–1991) zaproponował jej uczestnictwo w uniwersyteckiej wyprawie na

Spitsbergen. Instytut Geografii ma długie tradycje eksploracji polarnych. W latach 30. XX w. badania geomorfologiczne na Spitsbergenie prowadził prof. Mieczysław Klimaszewski (1908–1995). Jego uczeń Z. Czeppe – geomorfolog i geograf fizyczny, zorganizował wiele wypraw na Spitsbergen (południowo-zachodni półwysep Sörkapp Land), gdzie prowadzono kompleksowe badania środowiska geograficznego. Maria Olech wzięła udział w dwóch ekspedycjach, w 1982 i 1985 roku, trwających łącznie 6 miesięcy. Bazą uniwersyteckich wypraw był dwuizbowy domek na Pallfyodden, dawna chata traperska, tzw. hus (Ryc. 4). Mieszkała również przez pewien czas samotnie w innym domku, na Breinesflyi, bez elektryczności i wody, ale za to w ogromnym luksusie, jakim jest dla przyrodnika bliski kontakt z naturą. Nad fiordem Hornsund znajduje się Polska Stacja Polarna Instytutu Geofizyki PAN, założona w 1957 roku przez Stanisława Siedleckiego (1912–2002) (syna sławnego krakowskiego zoologa Michała), geologa, taternika, jednego z najbardziej znanych polarników swoich czasów. Był on człowiekiem ogromnej kultury, bardzo lubianym przez kolegów. Młoda polarniczkę darzył osobistą przyjaźnią, o czym świadczy fakt, że specjalnie dla niej napisał

Ryc. 3. W „Jaskini Optimistycznej”, Ukraina (ze zbiorów M. Olech).

Fig. 3. In ‘Optimistyczna Cave’, Ukraine (from the collection of M. Olech).

Ryc. 4. Spitsbergen, baza UJ na Pallfyodden. Od lewej: Kazimierz Walasz (ornitolog, UJ), Maria Olech, Jacek Piasecki (glaciolog, UW) (fot. B. J. Kapuściński).

Fig. 4. Spitsbergen, Jagiellonian University base at Pallfyodden. From the left: Kazimierz Walasz (ornitologist, Jagiellonian University), Maria Olech, Jacek Piasecki (glaciologist, Wrocław University) (phot. B. J. Kapuściński).

wiersz o porostach (Pamiętkowa księga... 1992: 210). Zadaniem naukowym Marii Olech było badanie porostów oraz zbiorowisk roślinnych tundry, która występuje na terenach wolnych od lodu. Tundra arktyczna przypomina roślinność wysokogórską piętra alpejskiego i cechuje się dużym bogactwem porostów przystosowanych do życia w skrajnie trudnych warunkach klimatycznych. Na Sörkapp Landzie nie było dotychczas lichenologa, stąd też teren ten był bardzo atrakcyjny badawczo. Maria Olech pracowała w terenie blisko 20 godzin na dobę, co było możliwe dzięki temu, że w czasie arktycznego lata słońce nie zachodzi. Przez pewien czas towarzyszył jej kolega z Instytutu Botaniki UJ – Eugeniusz Dubiel, fitosocjolog, obecnie emerytowany profesor, który koncentrował się na badaniach roślin naczyniowych.

Pod koniec lat 90., już jako znany badacz Antarktyki, Maria Olech powróciła na daleką północ. Francuski żeglarz polskiego pochodzenia, dr Janusz Kurbiel, zaproponował jej udział w wyprawie naukowo-odkrywczej, która

miała na celu opłynięcie jachtem wszystkich lądów wokół bieguna północnego. Podróż zaplanowana została na wiele lat. Jej pierwsze etapy odbyły się w latach 1997, 1998 i 1999 (Ryc. 5). W ciągu tych lat (po kilka miesięcy każdego roku) zbadano północne wybrzeże Norwegii, Spitsbergenu, Islandii i Grenlandii (zwłaszcza jej wschodnie wybrzeże dziewicze z lichenologicznego punktu widzenia). Podróżowano jachtem „Vagabond’elle”, w kiluosobowej załodze. Celem tego przedsięwzięcia była dokładna eksploracja obszarów niedostępnych dla samolotów i dużych statków polarnych. Podczas gdy jacht stał w pobliżu brzegów, Maria Olech podpływała pontonem na ląd (Ryc. 6), żeby zbierać porosty, glony i grzyby. Pozyskiwanie porostów rosnących na skale polegało na wykonywaniu ich młotkiem – była to ciężka „praca górnicza lichenologa”, dochodziło do tego noszenie bardzo ciężkiego plecaka, na zimnie i w wietrze. Dodatkowych emocji dodawała świadomość występowania w tym obszarze niedziedzicia polarnego. Na szczęście nie doszło do żadnego

niebezpiecznego spotkania. Wyprawa ta zyskała duży rozgłos jako wyczyn sportowy.

W 1986 roku rozpoczęła się antarktyczna przygoda badawcza Marii Olech. Została wtedy zaproszona do wzięcia udziału w XI wyprawie polarnej Polskiej Akademii Nauk do Stacji Antarktycznej im. Henryka Arctowskiego. Stacja założona w 1977 roku należała do Zakładu Biologii Antarktyki PAN. Położona jest na Wyspie Króla Jerzego, nad Zatoką Admiralicji, w archipelagu Szetlandów Południowych w zachodniej Antarktyce. Wyspa znajduje się w odległości ok. 120 km od wybrzeży Antarktydy. Założycielem stacji i jej długoletnim kierownikiem był prof. Stanisław Rakusa-Suszczewski. Maria Olech odbyła łącznie 10 wyjazdów w okolice bieguna południowego – były to głównie polskie wyprawy antarktyczne, trwające od 3 do 17 miesięcy, brała też udział w międzynarodowych projektach badawczych koordynowanych przez SCAR (Scientific Committee on Antarctic Research). Eksploracje prowadziła w latach 1986–1988,

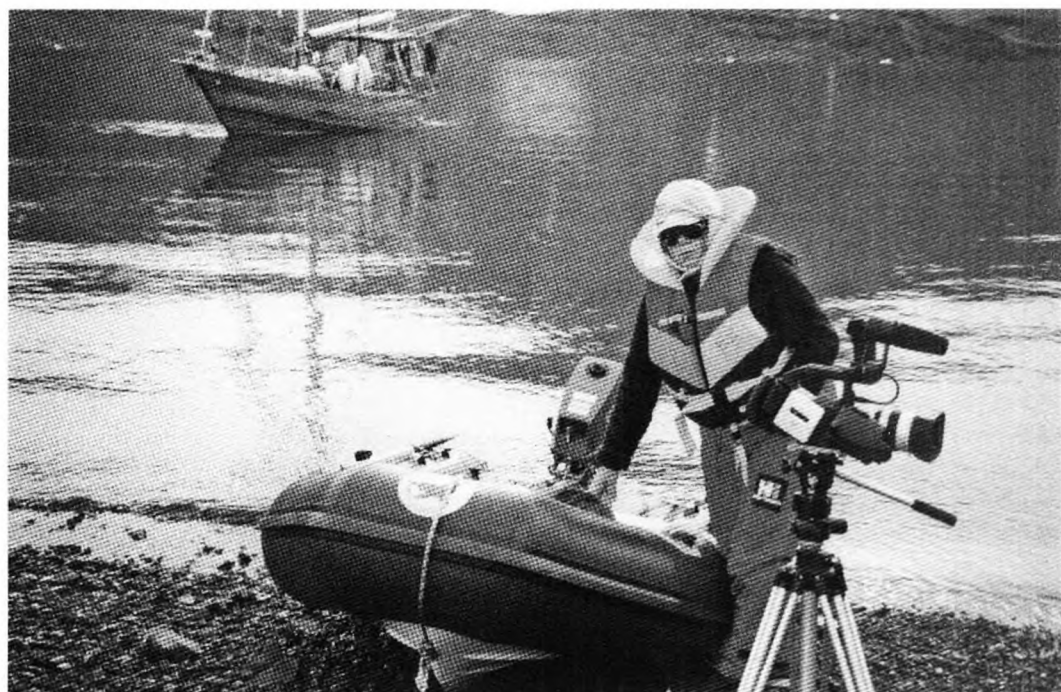
1989/1990, 1991–1993, 1995/1996, 1998/1999, 2001/2002, 2003/2004, 2005/2006, 2006/2007, 2008/2009. Szerokim echem na świecie odbiły się dwa jej pobyty na dalekim południu. W latach 1991–1993, jako pierwsza w historii kobieta, kierowała XVI wyprawą antarktyczną zimującą na Antarktydzie w Stacji im. H. Arctowskiego (Ryc. 7). Warunki panujące na tej stacji były o wiele lepsze niż w traperskich chatkach na Spitsbergenie. Było tu laboratorium, biblioteka, a uczeni mieli do dyspozycji łódzie i pontony. Były to czasy przemian organizacyjnych nauki polskiej, pojawił się wówczas pomysł likwidacji tej unikatowej placówki. Pani profesor twardo przeciwstawiła się temu projektowi. Odmówiła przerwania wyprawy, i co więcej, zorganizowała międzynarodową akcję, która w konsekwencji doprowadziła do utrzymania stacji działającej z powodzeniem po dziś dzień.

Na przełomie lat 2003/2004 M. Olech była przez 3 miesiące kierownikiem naukowym 23. Indyjskiej Ekspedycji na Antarktydę zorganizowanej

Ryc. 5. Na jachcie „Vagabond’elle” (ze zbiorów M. Olech).

Fig. 5. On board of yacht „Vagabond’elle” (from the collection of M. Olech).

Ryc. 6. Na Grenlandii (ze zbiorów M. Olech).

Fig. 6. In Greenland (from the collection of M. Olech).

przez National Centre for Antarctic and Ocean Research. Tym razem polarniczka przebywała na Antarktydzie kontynentalnej, w stacji Maitri, w Oazie Schirmachera. Jest to obszar niezamrażony, w którym występuje skąpa roślinność, głównie glony, porosty i mchy. Badania dotyczyły bioróżnorodności i ekologii rosnących tam organizmów. W oparciu o analizę rozmieszczenia gatunków poszukiwano podobieństw i różnic między zachodnią a wschodnią Antarktyką. W wyprawie uczestniczyło osiemdziesięciu Hindusów; ona – jedyna kobieta, była ich kierowniczką naukową (Ryc. 8). Początkowo traktowali ją z rezerwą. Ale wszystko zmieniło się, kiedy razem wyruszyli w teren. Docenili jej doświadczenie, odporność oraz troskę o uczestników wyprawy. Kiedy pobyt w Maitri dobiegł końca, byli już przyjaciółmi. Rezultatem tego pobytu na Antarktydzie była monografia (2010) na temat porostów i grzybów naporostowych Oazy Schirmachera opracowana wraz z hinduskim współpracownikiem. W pięknie wydanej

pracy zamieszczono opisy 59 gatunków wraz z kolorowymi mapami ich rozmieszczenia, w tym dwóch nowych dla nauki.

W czasie wszystkich ekspedycji Maria Olech nie traciła kontaktu z rodzimą uczelnią, do której wracała po każdej wyprawie, żeby prowadzić zajęcia ze studentami oraz opracowywać

Ryc. 7. Antarktyka, 1993 (ze zbiorów M. Olech).

Fig. 7. The Antarctic, 1993 (from the collection of M. Olech).

Ryc. 8. Maria Olech wraz z hinduskimi asystentami, Antarktyda (ze zbiorów M. Olech).

Fig. 8. Maria Olech with her Hindu assistants, the Antarctic (from the collection of M. Olech).

przywiezione materiały. W 1992 roku uzyskała tytuł profesora nauk biologicznych, w 1993 – stanowisko profesora nadzwyczajnego, a w 2002 – profesora zwyczajnego.

DOROBK NAUKOWY

Prof. Maria Olech jest autorką lub współautorką ok. 350 publikacji naukowych i popularnonaukowych, w tym wielu monografii i rozdziałów w książkach. Jej prace dotyczą głównie taksonomii, geografii i ekologii porostów, w mniejszym stopniu mchów, glonów i grzybów. Terenem jej eksploracji są góry i obszary podbiegunowe. Jest jedyną w świecie znawczynią porostów rosnących w pobliżu obydwu biegunów Ziemi.

BADANIA GÓR

Zestawiając całościowo dorobek dotyczący gór, trzeba podkreślić, iż jej badania poświęcone są porostom Karpat – ich różnorodności

biologicznej, ekologii, fitogeografii i reakcji na antropopresję. Jak wspomniano wyżej, rozprawa doktorska Marii Olech dotyczyła Beskidu Sądeckiego, później prowadziła badania w Beskidzie Niskim. Praca habilitacyjna poświęcona była Tatrom, do których powracała później wielokrotnie. W 2004 roku opublikowała ważne podsumowanie na temat porostów Tatr, pierwszą krytyczną listę porostów Tatrzańskiego Parku Narodowego: *Lichens and lichenicolous fungi of the Tatra National Park. A checklist. Porosty Tatrzańskiego Parku Narodowego. Adnotowana lista taksonów.*

BADANIA OBSZARÓW POLARNYCH

ARKTYKA

W Arktyce M. Olech prowadziła badania głównie na Spitsbergenie – półwyspie Sørkapp Land nad różnorodnością biologiczną tundry arktycznej, a szczególnie porostów, mszaków

i grzybów. Wraz z E. Dubielem analizowała strukturę i rozmieszczenie zbiorowisk roślinnych tundry, opisując 28 nowych zbiorowisk, które zostały przedstawione na mapach. Mapa fytosocjologiczna (1991) była pierwszym tego typu opracowaniem dla Arktyki. W 2008 roku podobne opracowanie wraz z mapą powtórzyli w tym samym terenie jej uczniowie (Michał Węgrzyn, Maja Lisowska i Piotr Osyczka), co pozwoliło na prześledzenie zmian roślinności, jakie nastąpiły w ostatnim dwudziestolecu.

ANTARKTYKA

Do najważniejszych prac opublikowanych w rezultacie eksploracji antarktycznych należą:

Cała Antarktyka

- Pierwsza krytyczna lista porostów antarktycznych – *Annotated checklist of Antarctic lichens and lichenicolous fungi* (2001);

- Opracowanie taksonomiczne rodzaju *Caloplaca* w Antarktyce (1993, 1995, wraz z Ulrikim Søchtingiem z Uniwersytetu w Kopenhadze);

- Opracowanie taksonomiczne i ekologiczne rodzaju *Lepraria* w Antarktyce (2010, wraz z Martinem Kukwą z Uniwersytetu Gdańskiego).

Wyspa Króla Jerzego

- Monografia porostów Wyspy Króla Jerzego – *Lichens of King George Island, Antarctica* (2004);

- Monografia rodzaju *Cladonia* z Wyspy Króla Jerzego – *The lichen genus Cladonia of King George Island, South Shetland Islands, Antarctica* (2005, wraz z Piotrem Osyczką z UJ).

Antarktyda – Oaza Schirmachera

- Monografia porostów i grzybów naporostowych Oazy Schirmachera – *Lichens and lichenicolous fungi of Schirmacher Oasis, Antarctica* (2010, współautor Shiv Mohan Singh).

ZAGADNIENIA LICHENOLOGII POLARNEJ (ARKTYKA I ANTARKTYKA)

Wiele problemów badanych przez Marię Olech dotyczy szerokich zagadnień aktualnych dla obydwu biegunów:

- Ekologia porostów ornitokoproliferycznych Arktyki i Antarktyki;

- Pierwotna sukcesja porostów, grzybów i roślin naczyniowych w Antarktyce;

- Antropogeniczne przemiany flory i szaty roślinnej;

- Badania ekofizjologiczne glonów i porostów (współpraca z Hubertem Harańczykiem z Instytutu Fizyki UJ).

- Zasiadanie terenów odsłoniętych spod lodu przez wiechlinę roczną (*Poa annua*).

OPISY TAKSONÓW NOWYCH DLA NAUKI

W Tatrach, w Arktyce i na Antarktyce M. Olech opisała blisko 100 nowych dla nauki taksonów porostów, grzybów naporostowych i autonomicznych, sinic i glonów, a także 5 nowych rodzajów. Współautorami niektórych nowych opisów taksonów są inni badacze: Piotr Mleczko, Piotr Osyczka (UJ), Jan Bystrek (Uniwersytet M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie), Paweł Czarnota (Uniwersytet Rzeszowski), Teresa Mrozińska i Andrzej Massalski (Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego w Kielcach), Vagn Alstrup i Ulrich Søchting (Uniwersytet w Kopenhadze).

MONITORING ZANIECZYSZCZEŃ POWIETRZA

Od wielu lat M. Olech prowadzi w Polsce wraz z zespołem współpracowników monitoring biologiczny, z użyciem porostów jako indykatorów skażeń powietrza. Bierze również udział wraz z Piotrem Osyczką w monitoringu biologicznym Antarktydy – prowadzą pomiary skażenia środowiska metalami ciężkimi i radionuklidami, współpracując z Instytutem Fizyki Jądrowej im. Henryka Niewodniczańskiego PAN.

ORGANIZACJA NAUKI

Jako pierwszy specjalista lichenolog na Uniwersytecie Jagiellońskim pani profesor stworzyła od podstaw warsztat naukowy w zakresie tej specjalności. W 1994 roku zorganizowała w Zakładzie Taksonomii Roślin i Fitogeografii IBUJ Pracownię Lichenologii i Lichenoindykacji. W 1996 roku Pracownia ta została połączona z Pracownią Dokumentacji Badań Polarnych

(działającą od 1979 roku w Instytucie Geografii UJ) i przekształcona w Zakład Badań i Dokumentacji Polarnej im. prof. Z. Czeppego. Maria Olech kierowała Zakładem w latach 1996–2011. Jest ponadto wiceprzewodniczącą Komitetu Badań Polarnych PAN.

W Instytucie Botaniki UJ zorganizowała dwie międzynarodowe konferencje poświęcone tematyce polarnej, które zgromadziły badaczy z różnych części świata. Pierwsza dotyczyła badań botanicznych Antarktyki (1996) – „Antarctic research in coastal and terrestrial areas: Antarctic research on taxonomy and ecology of algae” (1–3 X 1996). Drugą było XXIX Międzynarodowe Sympozjum Polarne (2003) – International Polar Symposium (19–21 IX 2003). Kierowała wieloma polskimi i międzynarodowymi projektami badawczymi.

Zorganizowała międzynarodowy zespół do badań sukcesji pierwotnej w Antarktyce oraz do badań ultrastrukturalnych i molekularnych glonów antarktycznych. Zainicjowała międzynarodowy program badawczy dotyczący regionów polarnych „Aliens in Antarctica”.

Bardzo ważne było też założenie od podstaw w UJ zielnika porostów. Obecnie zawiera on okazy z Europy, Ameryki Północnej i Południowej, Afryki Południowej, Arktyki i Antarktyki. Jeśli chodzi o porosty polarne (ok. 40000 jednostek), jest to jeden z największych i najcenniejszych zbiorów tego typu na świecie (zwłaszcza ze Spitsbergenu).

DYDAKTYKA

Od początku swojej działalności pani profesor prowadziła zajęcia dydaktyczne ze studentami Uniwersytetu Jagiellońskiego. Najpierw były to ćwiczenia, później wykłady z systematyki roślin, mikologii, lichenologii i lichenoidnyacji. Jej kurs biologii polarnej był jedynym tego typu w Polsce. Wraz z geografami prowadziła wykład zatytułowany „Środowiska polarne Ziemi”. Jej zasługą stało się zorganizowanie nowego kursu praktycznego „Rośliny zarodnikowe”, prowadzonego w okresie wakacyjnym w Górcach. M. Olech wykładała również w innych

uczelnianach – Akademii Sztuk Pięknych („Przyroda Antarktyki”) oraz w Podyplomowym Studium Trenerów Alpinizmu („Ochrona przyrody górskiej”). Prowadziła wykłady za granicą, na uniwersytetach w Kopenhadze, Tokio, w USA, a także w Indiach (National Centre for Antarctic and Ocean Research). Dydaktyka jest jej wielką pasją. Wypromowała 200 magistrów, 8 doktorów, uczestniczyła jako recenzent w 6 przewodach profesorskich. Wśród jej uczniów jest grupa młodych badaczy, którzy „zarazili się” od niej bakcylem eksploracji polarnych i uczestniczą od dawna w wyprawach na Spitsbergen oraz na Antarktykę. Do jej największych osiągnięć należy stworzenie polskiej szkoły lichenologii polarnej.

Pani profesor Maria Olech jest członkiem wielu towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych. Za swoją działalność naukową i dydaktyczną była wielokrotnie nagradzana przez rodzimą uczelnię. Otrzymała 8-krotnie nagrody rektora UJ, uhonorowana została nagrodą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W 1999 roku uzyskała prestiżowy Laur Jagielloński przyznawany przez najstarszą polską uczelnię najwybitniejszym uczonemu. Od 2001 roku wchodzi w skład elitarnego Explorers Club, zrzeszającego odkrywców z całego świata. Wyrazem uznania przez władze miasta było przyznanie tytułu „Krakowianka Roku 2006”. W 2011 roku dwaj duńscy współpracownicy nazwali jej imieniem gatunek porostu *Massalongia olechiana* Søchting, Alstrup 2011. W Antarktyce, na Wyspie Króla Jerzego istnieje łańcuch wzgórz Olech Hills, upamiętniający działalność polskiej polarniczki.

W książce *Zdobywcy świata* (Wierzbą 2004) jeden z rozdziałów poświęcony jest pani profesor, podobnie jak w opracowaniu *Uczni przed lustrem* (Bętkowska 2006). W gazetach ukazały się wywiady na temat jej działalności naukowej i eksploratorskiej (m.in. Lisińska-Kozioł 2004, Bętkowska 2005, 2007). Opublikowano tam wyjątki z jej polarnego dziennika, którego fragmenty warto przytoczyć:

„Cała zima, wiele długich miesięcy upłynęło w kompletnej izolacji. Chwilami było bardzo

ciężko i mieliśmy problemy. W takich sytuacjach wychodzi z ludzi to, co najlepsze, ale i te ciemne strony skrywane pod płaszczykiem uprzejmości i ogłady. (...) Myślę, że kobieta na stacji łagodzi obyczaje. Często jednak miewałam ochotę uciec stąd jak najdalej, ale na szczęście nie [było] dokąd" (30 października 1992) (Wierzba 2004: 153).

„Wśród ciszy i niezmierzonej przestrzeni człowiek odnosi wrażenie, że był tam od zawsze. Tym razem spędziłam na Antarktydzie trzy miesiące, ale wydawało mi się, że parę lat. Częściej też widziałam siebie we właściwych proporcjach (...) Człowiek na Antarktydzie znaczy tyle, ile potrafi zrobić dla siebie i innych ludzi (...)” (Lisińska-Kozioł 2004).

Droga Jubilatko, kochana Agnieszko – w imieniu własnym oraz w imieniu wszystkich kolegów z Instytutu Botaniki UJ składam Ci serdeczne gratulacje i życzenia dalszej wspaniałej kondycji twórczej, eksploratorskiej oraz wielu sukcesów. Myślę, że głębokim przesłaniem Twojej działalności jest podziw dla przyrody i pragnienie ocalenia jej od zniszczenia. Sądzę też, że jest Ci bliska mistyka wysokich gór i wielkich polarnych przestrzeni, o których pisało wielu podróżników i artystów. W dziejach Uniwersytetu Jagiellońskiego nie było podobnej do Ciebie kobiety, przetarłaś szlaki eksploracji zarezerwowane dotąd wyłącznie dla mężczyzn. Młodym badaczom i studentom warto przypominać Twoje słowa: „Marzeń nie trzeba się bać, tylko trzeba je realizować”.

LITERATURA

- BĘTKOWSKA T. 2005. Jestem szczęściarą. *Alma Mater*, październik, 74: 87–91.
- BĘTKOWSKA T. 2006. Jestem szczęściarą. W: T. BĘTKOWSKA, E. DZIWIŚ. *Uczeni przed lustrem*. Wydaw. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- BĘTKOWSKA T. 2007. Nie boję się marzyć. *Kraków*, wrzesień, 9(35): 88–90.
- LISIŃSKA-KOZIOL M. 2004. Zupełnie inny świat. O Antarktydzie i Hindusach rozmowa z prof. Marią Olech z Instytutu Botaniki Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Dziennik Polski* (Kraków), 113, 16 V 2004, s. 6.
- Pamiętkowa księga przyjaźni. Stanisław Siedlecki. 1992.

R. W. SCHRAMM [red.], K. BIRKENMAJER et al. [aut.], nakł. R. W. Schramm, Poznań.

WIERZBA K. 2004. *Zdobywcy świata*. Wydaw. Esprit S. C., Kraków.

Alicja ZEMANEK